

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์

The Cultural Landscape of Orchardists In Nonthabur

แวรวรี ลารกเก็น¹ รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี²

Waeorawee Larpkern¹ Roongthip Poomdontree²

¹อาจารย์ประจำสาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

²อาจารย์ประจำสาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนในเขตจังหวัดนนทบุรี ซึ่งจะกล่าวถึง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ทางวัฒนธรรมในด้านความหมาย ที่มาและความสำคัญ วัฒนธรรมในรูปแบบของพลวัต ในการขับเคลื่อนและดำรงวิถีชีวิต องค์ประกอบของมรดกทางวัฒนธรรม ที่แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดก วัฒนธรรมรูปธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมแบบนามธรรม ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมที่มีความ เกี่ยวข้องกับมนุษย์ สนธิสัญญา นิยามขององค์การยูเนสโกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการภูมิทัศน์ทาง วัฒนธรรมอย่างชัดเจน ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่แสดงถึงเกณฑ์ที่กำหนดออกเป็นรูปแบบและประเภทต่าง ๆ การแบ่งกลุ่มของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่เป็น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ ภูมิทัศน์ของพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ กลุ่มชน ความเป็นย่านแหล่งปลูกผลไม้ขนาดใหญ่และทุเรียนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในประเทศไทยในอดีต และแนวทางใน การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์ที่ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของภูมิปัญญา วิธีการในการดำเนิน วิถีชีวิตของชาวสวนที่ศึกษา วิธีการจัดการและปรับตัวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ดิน น้ำ และอากาศที่ เปลี่ยนแปลงไป การสร้างที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับการเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง การทำสวนผลไม้ของชาวสวน จังหวัดนนทบุรีนั้น เป็นวิธีการและแนวคิดที่แฝงไปด้วยการพึ่งพาระหว่างคนกับธรรมชาติ และการพึ่งพาระหว่าง ธรรมชาติกับธรรมชาติ โดยอาศัยหลักและแนวคิดจากระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนกับความเป็นเมืองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม, ชาวสวนเมืองนนท์, นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

Abstract

This article is about the cultural landscape of orchardists in Nonthaburi. This article presents the cultural landscape and the cultural geography in terms of meaning, origin and significance, culture in the form of dynamics to drive and maintain a way of life. Compositions of cultural heritage were classified into two categories; that is, tangible heritage and intangible heritage describing the relationship between human-related cultures, treaties, definitions proposed by UNESCO and agencies involved in the management of cultural landscape clearly. Categories of cultural landscapes represents the criteria defined in various forms and categories, classification of the cultural landscape of the historic designed landscape, the historic vernacular landscape, the cultural landscape of the historic sites, and the cultural landscape of the ethnographic landscape. The enormous and famous fruit and durian growing area in Thailand in the past and the way to manage the cultural landscape of orchardists in Nonthaburi were presented through the form of wisdom. A way to follow the lifestyle of orchardists who study how to manage and adjust themselves to change of geographic environment, soil, water and air, the construction of suitable housing for floodplain areas, running an orchard of farmers in Nonthaburi province are ways and concepts behind the interdependence between people and nature, and the interdependence between nature and nature based on the principles and concepts of cultural ecology to apply them concretely among the change of cultural landscape, the community and the city sustainably.

Keywords: Cultural Landscape, Orchardists in Nonthaburi, Cultural Ecology, Cultural Geography

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมความหมายและคำจำกัดความ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึงการรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ สภาพแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ ผ่านการเรียนรู้วัฒนธรรมของคนในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งการก่อรูปขึ้นของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้น เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมดังกล่าว สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมใช้กันหลายความหมาย เช่น สภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง (Built Environment) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) และ “ภูมิทรศน์” ซึ่งล้วนเป็นความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งสิ้น

ผลของธรรมชาติที่แสดงออกมาและมองเห็นโดยมีวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในรูปแบบ วิธีการจัดการระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เรียกว่าเป็นภูมิความรู้หรือภูมิปัญญา ผ่านการจัดการกระบวนการที่อาศัยแนวคิดของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมมาประกอบ

ผลผลิตที่เห็นได้ชัดเจนของความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างผลของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ชาติ โดยก่อรูปขึ้นมาจากผลของวัฒนธรรม และความสามารถเท่าที่จะเป็นไปได้ตามแต่ธรรมชาติแวดล้อมจะเอื้ออำนวย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าที่ตกทอดมาจากวิวัฒนาการทางธรรมชาติและ ความพยายามของมนุษย์ตลอดทุกยุคทุกสมัย (Wagner & Mikesell, 1962)

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปแบบของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอโดยมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมรวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค (Folwer, 2002) ของแต่ละท้องถิ่น

สภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์ เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ๆ แต่ทว่ามนุษย์ก็มีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ฯลฯ ทำให้มนุษย์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อมได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และรวมไปถึงขีดจำกัดของธรรมชาติที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้ก็อย่างจำกัดเช่นกัน

ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมนี้เอง ที่เป็ความหมายของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551) ชุมชนมีศูนย์กลางอยู่ที่คน ซึ่งมีโครงสร้างสังคมและระบบเศรษฐกิจทั้งจากภายในและภายนอก อีกทั้งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือระบบภูมิจักรวาลซึ่งก็คือ “ระบบความเชื่อ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551) การมองความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นและชุมชนในปัจจุบัน นั่นคือ “ชุมชน” หมายถึงจำนวนของครัวเรือนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันที่นับเป็นหมู่ ๆ ในขณะที่ “ท้องถิ่น” หมายถึงหลายชุมชน หลายหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองเดียวกันในระดับตำบลและอำเภอ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่มีความเคลื่อนไหว มีการปรับตัวให้เหมาะสมสอดคล้องกับการบริบทในแต่ละช่วงเวลา วัฒนธรรมจึงไม่ใช่การแช่แข็ง หรือยึดติดตายตัว และผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมก็คือ “มรดกทางวัฒนธรรม” (Cultural Heritage)

องค์ประกอบของ “มรดกทางวัฒนธรรม” ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมรูปธรรม (Tangible Heritage) หรือบางครั้งอาจเรียกว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resource) ซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง รวมถึงวัตถุที่จับต้องและสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยตาของมนุษย์ (และในบางครั้งด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์) สิ่งเหล่านี้สัมพันธ์และเป็นตัวแทนของมนุษย์ วัฒนธรรม กิจกรรมของมนุษย์ และ

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554) เช่น ลักษณะรูปแบบชุมชน เมืองสวนผลไม้ เครื่องหัตถกรรม และผลผลิตประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่เพียงสิ่งที่จับต้อง มองเห็น สัมผัสได้เท่านั้น ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Heritage) หรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural Resource) หมายถึงการปฏิบัติ (Practices) การแสดงออก (Expression) การนำเสนอ (Representations) ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) รวมทั้งอุปกรณ์ วัตถุสิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลในบางกรณี มีสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของพวกเขา ทรัพยากร/มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เหล่านี้ ถูกส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ยังมีการผลิตซ้ำ และสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนี้ขึ้นใหม่อยู่เสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง และเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้ยั่งยืนยาวนาน (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554)

ตามมาตราที่ 2 ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษา Convention for Safeguarding of Intangible Cultural Heritage 2003 กล่าวว่าทรัพยากร/มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ปรากฏออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเพณีมุขปาฐะ (Oral Traditions) และการแสดงออก ซึ่งรวมถึงภาษา (Language)
2. ศิลปะการแสดง (Performing Arts)
3. ข้อปฏิบัติ/กฎระเบียบทางสังคม (Social Practices) พิธีกรรม (Rituals) และเทศกาล (Festival Events)
4. ความรู้และการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices Concerning Nature and Universe)
5. ทักษะในงานฝีมือเชิงช่าง (Traditional Craftsmanship)

นอกจากนิยามขององค์การยูเนสโกเสนอแล้ว นักวิชาการและหน่วยงานอื่นๆ เช่น สภาวิจัยมนุษยศาสตร์ (Human Science Research Cohesion and Integration Research Program, 2004) และหน่วยงาน National Park Service (1985) ในสหรัฐอเมริกาได้กล่าวว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ประกอบด้วยสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

1. ชีวิตครอบครัว (Family Life)
2. นิทานปรัมปรา (Myth)
3. คติชาวบ้าน (Folklore)
4. เพลงพื้นบ้าน (Folk song)
5. การแสดงเต้นรำพื้นบ้าน (Folk Dance)

ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ดังกล่าวมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องในความหมายทั้งที่กว้างและแคบ รวมทั้งครอบคลุมในลักษณะต่าง ๆ ที่มีทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันที่คล้ายกันเหมือนกันต่างออกไป แต่สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน เช่น วิถีชีวิต การแสดง ประเพณี ดนตรี ภูมิปัญญา เป็นต้น ผลผลิตทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เคลื่อนไหวไปตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต และไม่หยุดนิ่ง

ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ในการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้มีการจำแนกวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนดแตกต่างกันไป เช่น คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ได้จำแนกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ (UNESCO, 2017)

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape Design and Created Intentionally by Man) ซึ่งรวมทั้งสวน และสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ ซึ่งส่วนมาก (แต่อาจไม่ได้เป็นเช่นนี้เสมอไป) มักจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหรืออนุสรณ์สถาน

2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และหรือศาสนา และมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน ผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปทรง และองค์ประกอบที่รวมกันขึ้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งได้แก่

2.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง (Relict Cultural Landscape) หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างไปตามวัฏจักรของการเสื่อมลงของพื้นที่ หรืออาจถูกทิ้งร้างไปโดยฉับพลัน

2.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว กล่าวคือเป็นภูมิทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในปัจจุบัน ที่แสดงถึงพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน

3. ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกที่แสดงออกซึ่งพลังอันยิ่งใหญ่ และแรงบันดาลใจจากศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่มีมากกว่าประจักษ์พยานที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

หน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติ (National Parks Service) สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลมรดกทางธรรมชาติ ได้แบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551)

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ (Historic Designed Landscape) เป็นภูมิทัศน์ที่ผ่านการออกแบบและการสร้างสรรค์อย่างพิถีพิถันโดยคำนึงถึงเรื่องสุนทรีย์เป็นสำคัญ การออกแบบภูมิทัศน์แบบนี้ ดังกล่าวอาจครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญหรือเป็นตัวแทนของการออกแบบภูมิทัศน์แห่งยุคสมัย หรือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่าง การออกแบบภูมิทัศน์ที่ผ่านมานในอดีต ได้แก่ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งต่าง ๆ

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น (Historic Vernacular Landscape) แสดงให้เห็นถึงคุณค่า และทัศนคติของผู้คนในท้องถิ่นที่มีต่อพื้นที่ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคน การใช้สอยพื้นที่ และพัฒนาการของพื้นที่ที่มีในประวัติศาสตร์สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น สามารถพบได้ทั้งในพื้นที่ชนบท พื้นที่ชานเมือง และแม้แต่ในเมืองบางส่วน รวมไปถึงพื้นที่เกษตรกรรม หมู่บ้านชาวประมง พื้นที่ท่าเหมืองแร่ ที่พักชั่วคราว เป็นต้น

3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Historic Sites Cultural Landscape) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่เช่นนี้มีความสำคัญในแง่ของความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์รวมถึงกิจกรรมและผู้คน ตัวอย่างพื้นที่ในกลุ่มนี้ได้แก่สนามรบ บ้านพักบุคคลสำคัญ เป็นต้น ในพื้นที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบ และเงื่อนไขที่แปลความหมายได้ถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งในอดีตที่ผ่านมา

4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มชน (Ethnographic Landscape) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ใช้พื้นที่นั้น ๆ ในแง่ของประเพณีรวมถึงมีความหมายและคุณค่าในแง่ของพื้นที่ทางจิตวิญญาณ

และแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติที่มีพลวัติ และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนหลากหลายกลุ่ม ผ่านกาลเวลา เช่น ภูมิวัฒนธรรมของชาวมอญที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ในบริบทของสังคมไทยและนักวิชาการไทยได้รับแนวคิดจากการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมมาจาก ยูเนสโก หน่วยงานอุทยานแห่งชาติ (National Parks Service) ประเทศสหรัฐอเมริกา แล้วได้นำเสนอถึงแนวคิดการแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ภูมิทัศน์พื้นถิ่น (Vernacular Land Landscape) 2) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมแบบประเพณี (Traditional Cultural Landscape)

1. ภูมิทัศน์พื้นถิ่น (Vernacular Land Landscape) นั้นสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่นั้น ๆ คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้าน พื้นที่ของชุมชน การสร้างบ้านเรือน การใช้พื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ในปัจจุบันจะเห็นภูมิทัศน์พื้นถิ่นได้จากพื้นที่แถบชานเมืองของกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลที่ยังคงมีพื้นที่ในการทำเกษตรกรรม เช่น สวนผลไม้ นาข้าว

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบประเพณี (Traditional Cultural Landscape) นั้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีทางของการดำเนินการดำเนินชีวิตในองค์รวมของแต่ละสังคมที่เป็นกายภาพหรือรูปธรรมบ่งชี้ถึงภูมิปัญญาที่เป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” (Cultural Heritage) ของสังคมอันได้จัดการวางระบบของการตั้งบ้านเรือนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้เหมาะสมกับภูมิประเทศและปรับตัวเข้ากับธรรมชาติที่ร่ายล้อมได้เป็นอย่างดี เห็นถึงวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยระบบวิธีที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อนและไม่ต้องใช้เทคโนโลยีที่ต้องพึ่งเครื่องจักรกลที่ก้าวหน้า การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของการก่อตั้งชุมชน ใช้เครื่องมือง่าย ๆ เหมาะกับการใช้แรงงานของมนุษย์แต่ละครอบครัวหรือร่วมแรงกันในชุมชน คนในชุมชนสามารถผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยไม่ต้องพึ่งพาตัวเองได้ในเรื่องของการทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตัวเองในเรื่องของการผลิตอาหาร และยังเคารพสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนทางระบบนิเวศวิทยา เกิดเป็นระบบนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมที่มีค่าต่อการดำรงอยู่ของชุมชน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2547)

แนวทางในการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้มีการใช้เกณฑ์ของระดับความเข้มข้นของการที่มนุษย์เข้าไปจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ตามแนวคิดหลักของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังนี้ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551)

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบ “ภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม” หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชนบท” ในพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้มนุษย์มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์น้อยมาก เนื่องจากมีข้อจำกัดทางเทคโนโลยีและทรัพยากร ทำให้การดำเนินชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เกิดเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยถ้อยอาศัยและมีดุลยภาพ เกิดเป็นภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตกับสภาพแวดล้อมที่เฉพาะเจาะจง เช่น การทำสวนผลไม้ของชาวสวนเมืองนนท์ และการจัดการระบบสวนที่อาศัยและพึ่งพาหลักในภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบหมู่บ้านพื้นถิ่น

2. ภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์วัฒนธรรม หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีลักษณะที่สำคัญ คือ เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนมีการพัฒนามากขึ้น ก็ส่งผลต่อการปรับสภาพภูมิประเทศมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตามชุมชนท้องถิ่น ก็ยังให้คุณค่าต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่อยู่ดั้งเดิม มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการจัดการสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

3. วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง” ภูมิทัศน์วัฒนธรรมรูปแบบนี้พบเห็นได้ทั่วไป ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองต่าง ๆ เนื่องจากมนุษย์ตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน มีการปรับสภาพภูมิประเทศให้ตอบสนองกับการดำเนินชีวิตพัฒนาขึ้นจากชุมชนขนาดเล็กเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ และมีการแก้ปัญหาในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ด้วยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จนบางครั้งเป็นความพยายามที่จะเอาชนะ

สภาพแวดล้อม เพื่อเพิ่มขีดจำกัดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่มาพร้อมกันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ซึ่งการปรับตัวดังกล่าวส่งผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรง อย่างไรก็ตามอาจหลีกเลี่ยงได้จึงเกิดแนวคิดเรื่องการพัฒนาเมือง

ภาพที่ 1 สภาพภูมิทัศน์ของสวนเมืองนนท์ในปัจจุบัน บริเวณปากคลองอ้อมนนท์ (ถ่ายจากการสำรวจพื้นที่ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2560)

การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์

การที่จะศึกษาในเรื่องของคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น จะต้องทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ ต้องมีการวิเคราะห์ความสำคัญ (Signification) และคุณค่า (Value) ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการว่าเป็นไปได้ในรูปแบบใดได้บ้าง ทำให้เกิดการให้ความสำคัญ และคุณค่า ในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นหลัก โดยจะต้องไม่ลดคุณค่าด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ในด้านต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงาม (Aesthetic Values)
2. คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Uniquess Value)
3. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)
4. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)
5. คุณค่าด้านสังคม (Social Value)
6. คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)
7. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)
8. คุณค่าด้านการใช้สอยร่วมสมัย (Contemporary Functional Value)
9. คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)
10. คุณค่าด้านอื่น ๆ (Others)

เมื่อประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์ ในด้านคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Uniquess Value) แล้วพบว่า เมืองนนท์ เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม สวนทุเรียนและผลไม้ชนิดอื่น ๆ และคุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน การทำสวนผลไม้กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ภายในชุมชนเดียวกันและอีกหลายชุมชนใกล้เคียงภายในอดีต ที่วิถีการปลูกผลไม้ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น การอนุรักษ์ในรูปแบบของการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทุเรียนนนท์ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มระหว่างชาวสวนทุเรียนและสวนผลไม้เมืองนนท์ที่

ยังคงยึดอาชีพการเป็นเกษตรกรชาวสวนอยู่ รวมไปถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่อาชีพการทำสวนผลไม้และการทำสวนผลไม้ที่ถือว่าเป็นอาชีพสำคัญที่อยู่กับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดนนทบุรีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (เดอลาลูแบร์, 2510: 28) ชาวสวนส่วนใหญ่มักสืบทอดอาชีพการทำสวนต่อมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่ามีความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่มีการตั้งเมืองนนทบุรีเป็นต้นมา

ความเป็นชุมชนชาวสวนเมืองนนท์กับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ธรณีสัณฐาน, ภูมิลักษณะ (Landforms) หมายถึง แบบรูปหรือลักษณะของเปลือกโลกที่มีรูปพรรณสัณฐานต่าง ๆ กัน เช่น เป็นภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบ และอื่น ๆ การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศ เรียกว่า ธรณีสัณฐานวิทยา (geomorphology) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549)

ซึ่งจะเห็นได้ว่าภูมิลักษณะแบบต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นและการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมของชาวสวนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีนี้ด้วย เช่น ต้องปรับพื้นที่สวนยกทรงเพื่อการระบายน้ำเข้าออกภายในสวน

จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเดิมชื่อ “บ้านตลาดขวัญ” ในปี พ.ศ. 2092 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี พร้อมกับเมืองสาครบุรีและเมืองนครชัยศรี “บ้านตลาดขวัญ” เป็นดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นสวนผลไม้ที่ขึ้นชื่อของกรุงศรีอยุธยาดังปรากฏในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางของลาลูแบร์ชาวฝรั่งเศสผู้ซึ่งเดินทางเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า “สวนผลไม้ที่บางกอกนั้นมีอาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่ง โดยทวนขึ้นสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ กระทั่งจรดตลาดขวัญทำให้เมืองหลวงแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลาหารซึ่งคนพื้นเมืองชอบบริโภคกันนักหนา...” (เดอลาลูแบร์, 2510)

สภาพพื้นที่จังหวัดนนทบุรีเป็นที่ราบลุ่ม หรือที่ราบภาคกลางตอนล่าง (ที่ราบชายฝั่งสามสมุทร) เป็นที่ราบที่พัฒนามาจากดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำใหม่ (New Deltaic Plain) ของแม่น้ำสำคัญทั้ง 4 สาย คือ เจ้าพระยา บางปะกง ท่าจีน และแม่กลอง ส่วนลึกของที่ราบส่วนนี้เป็นตะกอนน้ำกร่อยและน้ำเค็ม ในอดีตส่วนบนจะเป็นตะกอนน้ำจืดของแม่น้ำทั้ง 4 สาย ที่มาทับถมในลักษณะของที่ราบน้ำท่วมถึง (Flood Plain) อยู่บนตะกอนน้ำกร่อยของที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ (Deltaic Plain) (กวี วรภิน, 2547) มีพื้นที่ตั้งขนาดอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาภายในพื้นที่จังหวัดมีคลองธรรมชาติ และคลองที่ขุดขึ้นใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยากว่า 35 สาย แต่ละสายเชื่อมต่อกัน และใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านตำบล และเชื่อมกับการเดินทางในแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เกิดเป็นย่านชุมชนหนาแน่นขึ้นตามริมฝั่งน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาและริมคลองสายต่าง ๆ คลองที่สำคัญคือ คลองบางกอกน้อยคลองอ้อมเกร็ดและคลองบางใหญ่ ซึ่งยังใช้เป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญของชุมชนริมน้ำในปัจจุบัน ชาวนนทบุรีจึงจะเป็นชาวไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่คุ้นเคยกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต ระหว่างคลองต่าง ๆ เป็นสวนผลไม้ที่มีการใช้ภูมิปัญญาจัดระบบการปลูกดูแลรักษาจนได้ผลไม้รสชาติดีเยี่ยมมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ว่าจะเป็นทุเรียน มังคุดชมพู่มะเหมี่ยว ซึ่งผู้บริโภคยอมซื้อรับประทาน แม้ว่าจะมีราคาสูงกว่าแหล่งผลิตอื่นแต่ปัจจุบันสวนผลไม้ดังกล่าว ค่อย ๆ ถูกเปลี่ยนเป็นย่านธุรกิจและที่อยู่อาศัยของคนในกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นจังหวัดปริมณฑลที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกทุกระบบเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานครจนแยกแทบไม่ออก

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับคุณลักษณะของพื้นที่สวนเมืองนนท์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ ในบริบทการดำเนินกิจกรรมของชาวสวนที่ผ่านกาลเวลา การรับมือกับการปรับเปลี่ยนของสภาพแวดล้อม ที่เกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติ ที่เป็นสภาพที่ราบลุ่มแม่น้ำ

เป็น ที่นับว่าดีที่สุดในเรื่องของการเพาะปลูก ทำนา ทำสวน แหล่งอารยธรรมใหญ่ ๆ ในสมัยก่อนมักเป็นอารยธรรมลุ่มน้ำ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2554) จังหวัดนนทบุรีถือว่าเป็นแหล่งอารยธรรม และวัฒนธรรมในเรื่องของวิถีชีวิตแบบชาวสวน ที่สามารถสื่อถึงเหตุการณ์ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่นนั้นได้ เช่น การใช้เรือเป็นพาหนะในการขนส่งเดินทางนำผลไม้ไปขายที่ตลาดทำน่านนท์ เนื่องจากอดีตนั้นยังไม่มีทางตัดถนนผ่านในบริเวณบ้านหรือสวน มีการปรับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้เหมาะสมกับการทำการเกษตรและการทำสวนผลไม้สภาพดินเหมาะสมกับการทำการเกษตร เพราะอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำหรือแม่น้ำ ซึ่งพาลิ่งแขวนลอยหรือตะกอนที่ทับถมอยู่ในน้ำที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ เข้ามาทับถม จึงเป็นปุ๋ยที่ดีของพืช ไม้ผล และการนำน้ำเข้ามาใช้ในการอุปโภคบริโภคได้ในอดีต เมื่อชาวสวนเข้าไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่ดังกล่าวจึงได้มีการแสวงหาวิธีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมในการปรับพื้นที่ในการทำสวนของตน โดยวิธีการเฉพาะเจาะจง เช่น การทำสวนโดยการยกร่องสวนของชาวสวนจังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 2 การทำสวนโดยการยกร่องของชาวสวนเมืองนนท์ (ถ่ายจากการสำรวจพื้นที่เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในด้านวัฒนธรรมที่จับต้องได้

เนื่องจากภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเป็นประจำทุกปี จึงมีวิธีการเรียนรู้ปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ จึงปลูกเรือนยกใต้ถุนสูงเพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วมบ้านเรือนไม่ให้เกิดความเสียหาย บ้านเรือนริมคลองหันหน้าบ้านสู่คลอง (ญาณิ สรประไพ, 2538) น้อยรายที่ปลูกบ้านอยู่ในสวนยิ่งเมื่อน้ำท่วมครั้งใหญ่เมื่อปี 2554 ซึ่งบริเวณพื้นที่ภาคกลางได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม รวมพื้นที่จังหวัดนนทบุรี การปลูกเรือนใต้ถุนสูงเป็นวิธีรับมือกับสภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ทางธรรมชาติได้ ภูมิความรู้ทุกอย่างในเรื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสามารถนำมาสู่กระบวนการจัดการ แสดงให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาอันชาญฉลาดที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมไปถึงการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวสวน เช่น แครงที่เป็นอุปกรณ์ในการรดน้ำต้นไม้ ชงโลงที่ใช้ในการสาดเลนให้กับต้นไม้ เมื่อถึงคราวที่ต้องลอกท้องร่องสวน การเรียนรู้ที่จะอยู่กับน้ำท่วมได้ในทุก ๆ ปี ชาวสวนจึงสามารถปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ในด้านการทำสวนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีแบบยกร่อง ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ในแถบที่ลุ่มและมีดินเหนียวจัดน้ำท่วมถึง ชาวสวนจึงจึงต้องทำคันดินป้องกันน้ำท่วมเมื่อมาถึงฤดูน้ำหลาก (กัญญ์ ยั่งยืน, 2553) การเกิดสภาวะน้ำท่วมถึงแม้ว่าจะไม่ได้สบาย แต่ไม่เกิดความทุกข์ร้อนใจ น้ำจะลดลงเองตามวัฏจักร

ซึ่งแตกต่างจากผู้คนส่วนอื่นที่มองว่าเป็นปัญหาใหญ่และสร้างผลกระทบให้กับชีวิต โดยชาดมิติทางการมองในเชิง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเข้าใจ เรียนรู้ และยอมรับ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับในด้านวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับชีวิตของมนุษย์อย่างแยกจากกันไม่ได้ เฉกเช่นเดียวกับวิถีชีวิตของ ชาวสวนจังหวัดนนทบุรี และชาวสวนในเขตพื้นที่ของจังหวัดอื่น ๆ ที่มีเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ และความร่วมมือ เข้ามา เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวสวนในรูปแบบต่าง ๆ ชาวสวนเมืองนนท์นับถือพุทธศาสนา มีความเชื่อและการปฏิบัติที่ ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนา การเชื่อผี เคารพเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ มีการบนบาน ความเชื่อในอำนาจ เหนือธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่องของศาสนา การปลูกบ้านเรือนที่ต้องหาฤกษ์ที่ดี เพื่อยกเสาเอก มีพระสงฆ์เจริญ พระพุทธรูปในการขึ้นบ้านใหม่ การสร้างห้องพระที่หันไปทางทิศตะวันออก มีการบูชาพระพุทธรูปอยู่ภายในบ้าน การตักบาตรทำบุญเลี้ยงพระในช่วงเช้าของทุกวัน วันพระจะมีการไปทำบุญที่วัด ความเชื่อในเรื่องผี วิญญาณ และ อำนาจเหนือธรรมชาติ ในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษ เจ้าพ่อ ผีบ้านผีเรือนและพระภูมิเจ้าที่ อำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น รุกขเทวดาหรือนางไม้สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ แม้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่เทพเจ้าแห่ง ดิน น้ำ ลม อากาศ มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวสวนโดยตรง แต่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมไม่ค่อยปรากฏชัดเจน พิธีกรรมในการจัดมี รูปแบบผสมผสาน เช่น การทำบุญเป็นหลัก อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีการกินเลี้ยงระหว่างผู้ไป ร่วมงาน และการเล่นรื่นเริงหรือมีมหรสพฉลอง เห็นได้ว่าการจัดพิธีกรรมทำให้ผู้ร่วมพิธีเกิดความรู้สึกเฉพาะอย่าง ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ดังที่มักกล่าวกันในหมู่ชาวสวนว่า “ทำบุญแล้วสบายใจ” เนื่องจากมีความเชื่อว่า ทำบุญชาตินี้เหมือนมีสมบัติไว้กินชาติหน้า นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพ เช่น การตั้งศาลพระภูมิไว้ที่สวน จะเห็นได้ว่าพิธีกรรม ความเชื่อ ของชาวสวน ไม่ใช่แค่เป็นเรื่องงมงาย แต่เป็นเรื่อง ที่ล้วนมีความเชื่อร่วมกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของชีวิตมนุษย์อย่างเป็นพลวัตทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 3 ศาลพ่อตาขุน ในชุมชนชาวสวนวัดขวัญเมือง ต.บางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี
(ถ่ายจากการสำรวจพื้นที่เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2561)

บทสรุป

การศึกษาในเรื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์ ทำให้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตมนุษย์ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ชุมชน ลักษณะภูมิศาสตร์ ดิน น้ำ อากาศ ที่ธรรมชาติสรรสร้างขึ้นและเป็นตัวกำหนด โดยชาวสวนเมืองนนท์ได้มีวิธีการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งได้มีการนำความรู้หรือภูมิปัญญามาปรับและประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำรงชีพของตน สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่เป็น

วิถีชีวิตสังคม เป็นประสบการณ์และสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวสวนออกมาได้อย่าง คล้ายคลึงกัน และส่งต่อสืบทอดให้แก่ลูกหลานในครอบครัว

ในสภาพสังคมเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตของชาวสวนเมืองนนท์ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ซึ่งอาจทำให้สูญเสียภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสวนเมืองนนท์ในรูปแบบเดิมไปอย่างถาวร แต่ชาวสวนเมืองนนท์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และขณะเดียวกันก็มีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับ สภาพการเปลี่ยนแปลงนี้ ในแบบวิถีชีวิตชาวสวนเมืองนนท์ที่หล่อหลอมและส่งต่อกันมาด้วยจิตวิญญาณ ปัจจุบัน ชาวสวนเมืองนนท์ที่ยังรักภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวสวนเมืองนนท์ได้จัดการให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ในการทำสวนไว้ อย่างเข้มแข็งเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กวี วรกวิน. (2547). *แผนที่ความรู้ท้องถิ่นไทยภาคกลาง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- กัญญ์ ยังน้อย. (2553). *แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ภูมิปัญญาการปลูกทุเรียนเมืองนนท์ เพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจชุมชน* (ปริญาญหาบัณฑิต) มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). *ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์
- ญาณิ์ สรประไพ. (2538). *การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมชาวสวนจังหวัดนนทบุรี* (ปริญาญหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เดอลาลูแบร์. (2510). *จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. (สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปล). พระนคร: ก้าวหน้า.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2554). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *พจนานุกรมภูมิศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2560). *ภูมิศาสตร์*. สืบค้น 25 เมษายน 2560, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- วิวัฒน์ เตมีพันธ์ และคณะ. (2547). *มรดกความงามของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). *คู่มืออุทิศ ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2554). *ภูมิศาสตร์วิถีชีวิตไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Folwer, P. (2002). Cultural Landscape. *World Heritage Paper*, (6), 18.
- UNESCO. (2560). *Cultland*. สืบค้น 26 เมษายน 2560, จาก <http://whc.unesco.org/exhibits/cultland/categories.htm>
- Wagner P.L., & Mikesell M.W. (1962). *Reading in Cultural Geography*. Chicago: University of Chicago Press.